

створеною моделлю поведінки. Такий підбір вправ допомагав учневі здобути навички адекватного реагування під час емоційно напружених ситуацій, навчити приймати нестандартні рішення для виходу з конфлікту.

Висновки та перспективи. Отже, для попередження агресії в молодших школярів з порушеним мовленнєвим розвитком нами була сформована навчально-превентивна система, яка допомогла на індивідуальному, соціально-груповому та сімейному підходах сформувати в дітей і дорослих уміння розуміти власні емоції та почуття інших людей; під час критичних ситуацій створювати нові моделі поведінки, які б не суперечили загальним нормам поведінки в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Агресивна дитина: як їй допомогти / упоряд. О. А. Атемасова. – Х. : Ранок, 2010. – 176 с.*
2. Долгова А. Г. *Агрессия у детей младшего школьного возраста. Диагностика и коррекция / А. Г. Долгова. – М. : Генезис, 2009. – 216 с.*
3. Романов А. А. *Игротерапия: как преодолеть агрессивность у детей : диагностические и коррекционные методики / А. А. Романов. – М. : Школьная Пресса, 2003. – 48 с.*
4. Фурманов И. А. *Детская агрессивность: психодиагностика и коррекция / И. А. Фурманов. – Минск : Ильин В. П., 1996. – 199 с.*

УДК 37.022:371.382:81'367.6:376.1-053.2-056.264

О. В. Борисенко

студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»

І. В. Кравченко

викладач
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ТА ІГРОВИХ ВПРАВ ПРИ ВИВЧЕННІ ЧАСТИН МОВИ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

У статті розглянуто науково-теоретичні засади застосування дидактичних ігор та цікавих вправ при вивченні частин мови у роботі з дітьми з порушенням мовлення. Проаналізовано перелік вимог, якими потрібно

керуватися, щоб ігрова діяльність на уроці проходила ефективно і давала бажані результати. Подано дидактичний матеріал для цікавого проведення уроків.

В статье рассмотрены научно-теоретические основы применения интересных упражнений и дидактических игр при изучении частей речи в работе с детьми, которые имеют нарушения речи. Проанализирован перечень требований, которым нужно руководствоваться, чтобы игровая деятельность на уроке проходила эффективно и давала положительные результаты. Представлен дидактический материал для интересного проведения уроков.

In the article the scientific and theoretical basis of application of didactic games and fun exercises for learning the parts of speech in working with children with speech disorders. The list of requirements that need to be guided to game activity took place in the classroom effectively and give the desired results. Fit, didactic material for interesting lessons.

Ключові слова: дидактична гра, цікава вправа, частини мови, діти з порушенням мовлення.

Ключевые слова: дидактическая игра, интересное упражнение, части речи, дети с нарушением речи.

Key words: didactic game, an interesting exercise, part of speech, children with speech disorders.

Постановка проблеми. В сучасному світі спостерігається тенденція зростання мовленнєвих вад у дітей. Україна не є виключенням. Вже з раннього віку мовлення відіграє важливу роль при формуванні психічних функцій дитини. Як відомо, діти, молодшого шкільного віку з нормально розвинутою мовою швидше оволодівають граматичними формами та засвоюють необхідний словниковий запас, набувають готовність до оволодіння звуковим і морфемним аналізом слів. Під час різних форм мовленнєвої патології у дітей досить часто відбувається відставання у розвитку цих процесів.

Досить важливим засобом ефективної навчальної діяльності в молодшому шкільному віці залишається дидактична гра. Тому при вивченні частин мови є актуальним застосування цікавих вправ та дидактичних ігор. Учитель повинен завжди пам'ятати про це, адже нестандартні вправи та ігри зі словами полегшують розуміння нового матеріалу, його закріплення, сприяють розвитку в дітей вміння класифікувати, порівнювати, аналізувати, синтезувати, робити нові

висновки. Дидактичні ігри активізують та збільшують словниковий запас у дітей з порушенням мовлення, прищеплюють інтерес і любов до рідної мови.

Мета статті: розкрити особливості використання дидактичних ігор та цікавих вправ при вивченні частин мови у роботі з дітьми з порушенням мовлення.

Виклад основного матеріалу. Ігрові форми навчання учнів початкових класів є пріоритетними в сучасній школі. Для дитини така діяльність є загальною потребою, а для вчителя використання ігрових форм є способом ефективної реалізації різних завдань навчально-виховного процесу. Завдання у ігровій формі визначають дії, спрямовані на використання учнями наявних знань або їх закріплення в ході гри [1, с. 16].

Дидактична гра належить до активних, нестандартних, визнаних методів навчання і виховання молодших школярів. Слід зазначити, що в ігровій діяльності освітня, розвиваюча й виховна функція знаходяться у тісному взаємозв'язку. Гра, як найбільш ефективний метод навчання, організовує та розвиває учнів, розширює їхні пізнавальні можливості, виховує особистість.

Головні вимоги до ігрової діяльності на уроці для отримання бажаних результатів (керуваність процесом застосування гри):

1. Готовність всіх учнів до участі в грі (кожна дитина повинна засвоїти правила, чітко усвідомити мету та кінцевий результат, уявляти послідовність дій, мати необхідний запас знань для участі у грі).
2. Забезпечення дидактичним матеріалом кожного учня.
3. Чітка постановка ігрового завдання, зрозуміле пояснення гри.
4. Перехід до більш складних ігор слід проводити поетапно, поки учні не засвоять послідовності окремих дій, а далі можна пропонувати всю гру і різні її варіанти.
5. Діяльність учнів слід контролювати, своєчасно виправляти недоліки, спрямовувати гру в необхідне русло, позитивно оцінювати та заохочувати.
6. Вчитель не може допускати приниження гідності дитини, використовуючи образливі порівняння, глузування, тощо.

7. Важливою складовою успіху є систематичність й цілеспрямованість ігрових завдань на кожному уроці (розпочинати треба з елементарних ситуацій, поступово ускладнюючи й урізноманітнюючи їх у міру накопичення в учнів знань, вироблення вмінь і навичок).
8. Дотримуватися дидактичних принципів при організації ігор у навчальному процесі: доступність, посильність.
9. У грі повинен бути залучений до участі кожен учень класу. Тому завдання треба добирати зрозумілі, короткі, посильні, розраховуючи на відповіді всіх дітей.
10. Слід також уникати одноманітності підібраних завдань. Довге включення в гру знижує пізнавальний інтерес [4, с. 48].

Дидактична гра – не самоціль вчителя на уроці, а засіб навчання та виховання. Гру не треба плутати із розвагою (тобто як діяльність, що приносить задоволення заради самого задоволення). Вона є цінним засобом виховання розумової активності дітей, стимулює основні психічні процеси, викликає у учнів живе зацікавлення до процесу пізнання. Під час гри діти тренують свої сили, розвивають здібності і уміння. Нестандартна дидактична гра допомагає зробити будь-який матеріал захоплюючим, створює позитивний робочий настрій і полегшує процес засвоєння нових знань [2, с. 26].

У міру поступового «входження» дітей в незвичну для них діяльність – навчальну – значення дидактичних ігор як способу навчання знижується, тоді як ігрові прийоми, як і раніше, використовуються педагогом на уроці.

Дидактичні ігри на уроках української мови можна використовувати для вивчення нового матеріалу та для його закріплення, для повторення раніше набутих уявлень і понять, для більш повного і глибшого їх осмисленого засвоєння, формування графічних умінь та навичок, розширення кругозору та розвитку основних прийомів мислення. Систематичне використання вчителем ігор підвищує ефективність процесу навчання [5, с. 36].

На уроках під час вивчення теми «Іменник», можна використати багато різноманітних дидактичних ігор. Застосовуючи свої попередні знання та набуті,

учням необхідно навчитися визначати в реченні іменник, його відмінок, рід, число, правильно вживати відмінкові форми різних відмін іменників.

Коли діти тільки знайомляться з цією частиною мови, для прикладу, можна використати такі вправи:

1) Гра «Іменники в моєму пеналі»

З назв предметів, що знаходяться у власному пеналі дітей просять пригадати і записати як найбільше іменників. Все це потрібно зробити за обмежений час. Перемогу отримує той учень, котрий згадав найбільше число іменників.

Вчитель за допомогою даної гри розвиває в учнів, мислення, спостережливість, а також вміння серед інших наявних слів вибирати іменники.

2) Гра «Асоціація»

Дітям потрібно утворити асоціативне гроно іменників, наприклад:

Поле – картопля, помідор, цибуля, капуста, морква, буряк, квасоля ...

Сім'я – родина, мама, тато, брат, сестра, дід, баба, тітка ...

За допомогою цієї гри діти зосереджуються, розвивають уяву, пам'ять, співставляють ті чи інші іменники які необхідно підібрати в даному завданні.

3) Гра «Алфавіт – стоп!» (робота в групах)

Дітей розділяємо на дві групи. Обираємо ведучого для цієї гри, який в умі проговорює алфавіт. Один із гравців дає команду «стоп», а ведучий оголошує ту літеру, на якій він зупинився. Дістає перемогу та група, яка записала якомога більше слів за вивченою категорією іменників.

Наприклад, іменники, що починаються з літери «Л».

Істоти: лисичка, ластівка, лікар, лев;

Неістоти: липа, лимонад, ліжко, ложка;

Власні: Людмила, Львів, Лавра;

Загальні: лабіринт, листок, лижі.

Погравши в таку гру діти закріплюють вміння як найшвидше підбирати іменники за даним критерієм, поповнюють словниковий запас та вдосконалюють знання про те, що іменник має певні категорії, які відрізняються одна від одної [3, с. 246].

У початкових класах школярі знайомляться з дієсловами як частиною мови, дізнаються, що вони означають, дію або стан та відповідають на питання: що робити? що зробити?, також вивчають три

часи (теперішній, минулий, майбутній) і числа (однини, множини). Ще в початковій школі дітей знайомлять з неозначеною формою дієслова та відмінюванням дієслів.

1) Гра «Так чи Ні».

Учитель ділить учнів на три групи та роздає карточки з надписом: теперішній, минулий, майбутній час. Потім зачитує речення в якому є дієслова минулого часу, діти повинні підняти карточку з відповідним написом. А якщо у реченні є дієслова двох часів, то піднімають дві карточки. Виграє та команда яка дала більше правильних відповідей.

Дана гра згуртовує учнів, виховує вміння працювати в команді. У дітей розвивається увага, мислення, пам'ять та спостережливість. Граючи, вони закріплюють знання про час дієслів теперішній, майбутній і минулий.

2) Гра «Речення з двома дієсловами».

Перед учнями стоїть завдання: написати речення в яких вживається два дієслова.

1. Вже обтрусили айстри роси, коли торкнув їх вітру змах.

2. Пішов дід у поле снопи жати .

3. Пройдуть зливи, задрімають вітри на ланах.

4. Вийшов заєць з нори і подався добувати собі їжу.

Ця гра дає змогу удосконалювати вміння дітей будувати речення з дієсловами, поповнити словниковий запас, закріпити значення дієслів у мовленнєвому потоці.

Підготовка до усвідомлення поняття «прикметник» починається ще в період навчання грамоти. Прикметником називається частина мови, яка виражає ознаку або властивість предмета. До дітей потрібно донести, що ознаки предметів існують у житті, а слова лише називають їх, що один і той же предмет може мати кілька ознак смаку, кольору, розміру.

1) Гра «Розпізнай прикметник»

На початку гри учитель роздає учням карточки на яких написані прикметники. Діти прочитавши їх повинні розділитися на три групи за ознаками: смаку, кольору, розміру. Наприклад:

Смак – кислий, солодкий, солоний, гіркий, терпкий;

Колір – червоний, зелений, білий, синій, жовтий;

Розмір – високий, худий, низький, малий;

В ході гри в учнів поповнюється словниковий запас, покращується пам'ять, увага, пізнавальна активність та співпраця з товаришами.

2) Вправа «Доповни речення»

Весна йде

Весна ... йде та йде. Ось уже й небо ... та ... і вода Сонечко ... блищить і горить. Гуде ... бджола, мигтять ... метелики над ... травичкою. Хрущі літають Йде ... весна полями – завітчалась квітами, красуня. А ... ластівки на крилах несуть ... стрічечки.

Історія яблуньки

Росла в лісі ... яблуня: восени впало з неї ... яблуко. Птахи склювали яблуко, і тільки одне ... зернятко сховалося в ... землю й проросло. Пустило вниз ... корінчик, а вгору вигнало два ... листочки, і років через п'ять ... яблунька стояла на тому місці, де впало зернятко.

На прикладі цієї вправи діти вчаться фантазувати, описувати явища природи, предмети та підбирати правильні прикметники. В ході виконання цієї вправи вони помічають, що, прикметник не функціонує без іменника, завжди залежний і прив'язаний до нього.

Дуже цікавою і особливою частиною мови є займенник. Кількість займенників в українській мові порівняно з іншими повнозначними частинами мови невелика, але вживаються вони дуже часто. Речень, у яких не було б займенників, небагато.

Формування граматичного поняття про займенник починається в 4 і продовжується в старших класах.

1) Гра «Вгадай займенник».

На дошці написано речення з пропущеними в них займенниками. Учні списують ці речення, вставляючи займенник. Виграє той, хто першим виконає завдання. Для гри можна використати такі речення:

1. ... люблю свою Батьківщину.

2. ... любить малювати.

3. ... завжди гуляємо разом.

4. ... поїхали на екскурсію.

Діти вчаться влучно підбирати займенники та вживати їх у мовленні. До

того розвивається вміння побудови речень із займенниками в різних формах.

2) Гра «Спіймай займенник».

Учитель проказує речення. Учні, почувши займенник, плескають у долоні. Виграє той, найменше помиляється. Для гри можна використати такі речення:

1. Приколю свою картинку над столом у мамі я.

2. Невідомо, чи зможуть колись люди пізнати себе до кінця.

3. Хтось тихенько шурхотів під кущем калини.

4. Знов прибули до нашої шпаківні її, мабуть, торішні хазяї.

5. Ніхто не повинен завдавати болю своїм батькам.

6. Ми сміливі, ми правдиві.

Діти закріплюють поняття про займенник як частину мови. За допомогою слуху вони намагаються їх уловити і виділити. Завдяки такій грі розвивається увага і спостережливість.

Висновки. Отже, саме дидактичні ігри підвищують ефективність сприймання школярами навчального матеріалу, урізноманітнюють їхню навчальну діяльність, вносять у неї елемент цікавості. Звертання до гри на уроках мови пояснюється тим, що в ігровій діяльності легше відтворити основні чинники, що визначають комунікацію, лексичні особливості і граматичну будову мови. У процесі гри в учнів виробляється звичка самостійно думати, зосереджуватися, розвивати увагу. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. *Вчися граючись* / Л. В. Артемова. – К.: Томіріс, 1995. – 257 с.
2. Ільяницька Л. С. *Ігрові проблемні ситуації* / Л. С. Ільяницька / Початкова школа. – 2004. – №7. – С. 27-28.
3. Кравченко І. В. *Ігри у логопедичній роботі* / І. В. Кравченко – Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2014 – 262 с.
4. Наумчук М. М. *Уроки рідної мови в початковій школі*. / М. М. Наумчук – Тернопіль: ТДПУ, 1999. – 48 с.
5. Чумак Т. І. *Ігрові елементи на уроках мови* / Т. І. Чумак // Дивослово. – 2001. – №7. – С. 44-46.